

הדף היומי



מסכת נדרים - דף ז' ח'

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ע ע"י מדרשית הדף היומי פ"ת
לע"נ גיטל מלכה ע"ה בת הר"ר אשר אנטשיל ז"ל

עיונים על הדף

האם שם ד', הנכתב בסידורים בסימון יו"ד, קדוש?

לומדים אנו בגמ', את החומר של המדכר שם שמים לבטלה. המקור לחומרת האיסור. ביארו הר"ן הרא"ש ותוס', שלמדו בריש תמורה (ג') מ"את ד' אלוךך תירא". בתוס' הביאו את דעת ר"י שהביא מקור נוסף, משבועת שקר פסוק בזכריה "ובאה אל בית הגבגב וכלתו ואת עציו ואבניו".

ומעניין לעניין בעניין, מצאנו בסוגיא במסכת שבועות (לה' ועמוד ב') את ההלכות שנזכרו בשמות הקודש, יש שנמחקים יש שאינם נמחקים. והאריכה הגמ' שם לבאר את שמות הקודש. ואף ממשיכה הסוגיא שם, לגבי שמות קודש וחול הנמצאים בתורה. וכו' יעוי"ש.

יש לעיין, האם מה שנהגו לציין את שם ד', בב' אותיות יו"ד הסמוכות אחת לחברתה, האם יש לזה תוקף של שמות הקודש שאינם נמחקים או לא. ובכלל, מה המקור לציין כך שם ד'.

שאלה זו, שאל מהר"ם מיניץ את התרומת הדשן (ש"ת תרומה"ד פסקים וכתבים סי' קעא), ושם מובאר, שהמקור לדבר שנהגו לכתוב יו"ד ואת האות "ו" למעלה. והסיבה, שכך הם עולים בנימטריא כו', ומספר זה הוא גימטריא של שם הקודש, הנכתב ביו"ד ה"א. ובתחילת דבריו נוטה התרומה"ד להקל, משום שאם כל הרעיון הוא גימטריא של השם הקדוש, א"כ אף את המילה "הודאי" יהיה אסור למחוק, משום שבימטריא עולה כו'. אלא יש אולי יש סיבה לאסור למחוק ולנהוג בו בקדושה, מחמת שזה רמז לשם הקדוש. אולם אף זה לא סיבה לנהוג בו בקדושה, היות ואמרו בגמ' בשבועות (שם), בשרי השירים שנזכר השם "שלמה", הכוונה שהוא שם הקודש, ובכ"ז כותבים שם זה בבורת שם לחבירו ולא חששו. אפילו ששם זה ביסודו יכול לשמש בתורת קודש.

אולם אומר התרומה"ד, היות והאות הראשונה היא כאות הראשונה בשם הקודש הנכתב ביו"ד ה"א, א"כ יש לאסור, מחמת ר"ת של השם הקדוש. ואע"פ שיש לדון לפי סוגיית שמות הקודש הנזכרת במסכת שבועות. אולם מסיים דבריו, מ"מ אולי י"ל דהואיל והוא מן השם המיוחד בכתבתו של החמיר יותר, ואם אין צורך גדול בדבר לתירי למחוקו. עכ"ל. מובאר מדברי התרומה"ד שהסיבה להחמיר, היות ושם זה כבר נעשה לסימון שם הקודש, א"כ בלא סיבה אין למחוק את הסימון הנזכר.

בדרכי משה הביא את דבריו, והקשה על דבריו מירושלמי. אולם בכ"ז לא נמנע הרמ"א לפסוק בשו"ע (יו"ד סי' רעו' סעיף י') "השם שכותבין בסדורין ב' יודין ואחד על גביהן מותר למחוק אם הוא לצורך". עכ"ל. אולם, כנראה מחמת קמיותו, שינה מעט את הנוסח שכתב התרומה"ד. שרי בתרומת הדשן למסקא נוסה להחמיר אם לא שיש "צורך גדול" בדבר. הרמ"א לא נקט "צורך גדול", וגם נטיית דבריו היא לצד ההיתר. ודו"ק.

אולם בש"ך (ס"ק ד') ובגר"א (סק"ד) נקטו דווקא ל"צורך גדול" מותר למחוק. והוסיף ש"ך שאף בדרכי משה כתוב לצורך גדול. ואמנם אמת שכך כתב בדרכי משה, אולם זה משום שציטט את דברי התרומה"ד שם במילואם. אולם הרמ"א עצמו נקט ל"צורך", ולא כתב "לצורך גדול".

ובפתחי תשובה (סק"ט) כתב, שאין למחוק כי אם ל"צורך גדול", כיון שזה מכבוד ד' ויראתו. והוסיף שהוא הדין לגבי האות ה"א, המציינת את שם ד', שאין למחוקה כי אם לצורך גדול. (מעניין, שיעויין שם בפתחי תשובה סקי"ז שהביא, שנמנע מלעשות צורה של שם הנכתב בש"ן דל"ת יו"ד, ברצועות של התפילין, אע"פ שאינו בר קיימא. ועיין לשון הטהור.)

בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' ר"ו) הביא, שאם כתב ג' אותיות יו"ד ועשה כתר מעליהם, לציין את שם ד', הרי זה שם גמור ואסור למחוקו. ודן שם שדווקא אם עשה את הכתר שאז זה מצוין ברור לשם הקודש. ונקט לדעתו, שאף אם כתב רק את האות אל"ף, ועשה כתר מעליה, הרי ברור שכונתו לשם אלוקות, ואסור למחוקו בתורת שם גמור.

האם עדיף לכתוב בראש הדף בס"ד, או ב"ה?

לאור הנידון האמור לעיל, יש להתבונן שנוהגים לכתוב ב"ה בראש דף, ויש בו את האות ה"א מאותיות השם הקדוש, ויש חשש שהדף יתגלגל בבזיון. או דלמא עדיף לכתוב בס"ד, שאין בו כלל מאותיות השם הקדוש. נביא משו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קלח) ככתבו וכלשונו.

ומה שהרבה נוהגין לכתוב בכל מכתבים שכותבין למעלה ב"ה שהה"א הוא אות מן השם הקדוש וגם הכוונה הוא להשי"ת, ששמעתי שיש הסוברין שהוא איסור, הנה אף שגם שהוא רק אות אחד שילכא בזה איסור מחיקה, מ"מ מסתבר איסור, גרע מהשני יודין שאסור למחוק שלא לצורך כדאימא ביו"ד (בסוף סימן ער"ו) וכן אסור להשליך במקום בזיון, מ"מ אינו רואה בזה איסור במדינתנו מכיון שלא מצוי שימחקו ובמדינתנו לא מצוי כלל שיקחו ניר זה לקנות בבית הכסא שיש נירות מיוחדות לכך, ולהשליך במקום בזיון נמי לא מצוי כי רגילין לשרוף הנירות שאין נצרכין לשון לחוש לדבר שלא מצוי כלל. אבל להקפיד דדוקא שיכתבו, נמי

אינו רואה בדבר שלא הזכר זה בדברי רבותינו, ואיזה מעלה שייך לכתוב על מכתבי חול שהרבה פעמים כותבים שם דברי הבל וגם לפעמים דברים אסורים כלשון הרע וכדומה שיזכירו ע"ז ב"ה.

ואם כותב בס"ד, אין שום קפייד לאסור אף באופן שיש לחוש למחיקה שלא לצורך ולהשתמש לדבר בזיון שאין בזה שום מהשם דלא שייך זה לאות ד' דמשם הנקרא דהכל יקראו זה בשיעטא דשמיא. וכן אם יכתבו בעזש"י נמי אין קפייד כלל כי השין מכיר שגם הה"א אינו אות משם הקדוש אלא בשביל השין יקראו כו"ע בעזרת השם יתברך.



סיכום הדף

נושא היום: נידוי. חומר הזכרת ד'. נדר לזירוז. נידוי בחלום.

בעל שליח להפך נדרי אשתו.

דעת רב אילא בשם רב, אם נידו אדם בפניו, צריכים להפך לו בפניו דווקא. אם נידוהו שלא בפניו, מותר להתיר לו שלא בפניו. (נחלקו הראשונים בטעם הדבר. הר"ן בביאור א' ובתוס' ביאור ב', בפניו אלים יותר. תוס' ביאור א' והרא"ש, מחמת כבוד המנוה. ונחלקו המאירי והתוס' שינים, אם זה מחמת כבודו, ויאמר שמוכן שיתירו שלא בפניו, האם מועיל. דעת הר"ן ביאור ב', מצד חשד. ואם הסכים מותר שלא בפניו.)

אמר רב, השומע מפי חברו הזכרת השם לבטלה, צריך לנדוהו. **אם לא נידוהו**, הוא עצמו יהיה בנידוי. (כלומר, לר"ן ראוי לנדוהו. ולתוס' ועוד, נידוהו חכמי הדור.) **הסיבה**, שהזכרת שם שמים לבטלה גורמת לעניות, ועניות כמיתה (כפי שלמדנו מתן ואבירים). (הנידוי יועיל, לר"ן, למנוע שלא יעבור שוב. לתוס' ולמפרש, לכפרה.)

למדנו מהמעשה של רבי אבא, א. צריך לנדות מוציא ש"ש לבטלה. ב. אם הנידוי בפניו, אף ההתרה צריכה להיות בפניו. ג. אפשר להתיר מיד, ולא צריך להמתין.

אמר רב יודל בשם רב, ת"ח יכול להתיר לעצמו, ולא אומרים אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. (ב. נשבעין לקיים את המצוה, אע"פ שמושבע ועומד מהר סיני, שהרי כוונתו לזרז את עצמו. לר"ן, למדנו מ"נשבעתי ואקיימה", שיש בל יחל. וחדש רב, שמותר לעשות כן וזה דבר הגון.) ג. האומר אשכים ואשנה פרק זה וכו', חלה השבועה. **ולמסקנא החידוש**, אע"פ שאין שבועה חלה על השבועה, כיון שלגבי ת"ח יכול לצאת יד"ח בק"ש שחרית וערבית, חלה שבועתו. (מושבע ועומד לגבי ת"ח, לר"ן "ושננתם" מחייב ללמוד יום ולילה. אולם כיון שלא כתוב במפורש בתורה, חל ע"ז עוד שבועה. למפרש ביאור א', "ושננתם" ביאור ב', "לא ימוש" לרא"ש, "והגית בו יומם וילילה"). ד. האומר לחבירו **נשכים ונשנה** פרק זה, מוטל עליו להקדים. **ולמדנו זאת** ממעשה של יחזקאל, ששכינה הקדימתו. (ב' חידושים, א', מועיל קבלה בלא נדר ובלא שבועה. ב', צריך להקדים.)

אמר רב יוסף, אם נידוהו משמים בחלום, צריך שיתירו לו עשרה בני אדם **ש"תנו הלכתא"**. (ביאור א', לימדו לאחרים. ביאור ב', למדו גמרא.) **ואם לא מצא**, ילך לעשרה ש"מתנו" (ביאור א', לא לימדו לאחרים. ביאור ב', למדו רק משנה) אם לא מצא, ילך לפרשת דרכים ויתברך בשלום מעשרה בני"א. **עד** שיבואו עשרה דגמירי הילכתא. (לר"ן והרא"ש, שלום לי אנשים, ין עליו מפני חומר הנידוי. אח"כ, תירו לו י' ש"תנו". לתוס', יאמר לי אנשים שלום, ויכולה להיות התרה אף שלא בפני י' בבת אחת. עוד ביאור ברא"ש, שאמר שלום לעשרה שמתנו הילכתא.)

אמר רב אשי, אף אם יודע מי נידוהו בחלום, לא יעזור שבהקיץ יבקש ממנו התרה ביחיד, כיון שאולי שלחוהו משמים לנדות, ולא להתיר. וצריך בפני י' כנזכר. **אמר רב אחא**, אף שבחלומו ראה התרה, עדיין צריך התרה בהקיץ, שאין חלום בלא דברים בטלים. **ושמא** ההתרה היא דברים בטלים. וצריך התרה ב' כאמור.

אמר רב אשי לרבנא, בעל יכול להיעשות שליח לחרטת אשתו (או נבדדים שהם לא עוני נפש. או שהקים לה. ע"י בתוס'). **בתנאי** שמצא ג' חכמים מיד. **אולם אם היה צריך לטרוח לצרפם יחד**, חוששים שמא מחמת טרחתו לא ידייק בפתח, ויוסיף ע"מ שיתירו. (ע"י בר"ן וברא"ש שנחלקו האם הספק הוא רק בבעל, ושליח אחר, בודאי יכול להיות שליח. או ששליח לא יכול להיעשות שליח על דבר זה.) **מהמעשה עם אשתו של רבנא למדנו**: א', בעל נעשה שליח. ב', חכם לא יתיר בעצמו במקומו של רבו. ג', דווקא אם מצא חכמים יושבים, יכול להיות שליח. **ועוד אמרו**, יחיד מומחה מתיר נידוי. (ע"י ר"ן ובתוס' שהביאו מחלוקת, האם צריך מומחה שסמוך עד משרעה. או מספיק מומחה.)

אמר בשם רבי יהודה בר עילאי, "זורחה לכם יראי שמי", אלו בני"א שיראים להוציא שם שמים לבטלה. **"שמשת צדקה ומרפא"**, לאבני, קרן השמש מרפא. (לר"ן, קרן אור שכוונתו בעד החלון ורואים בו אבק. לתוס', שמסתכלים בשמש.) **ולדעת ר"ל**, הנידון הוא לעולם הבא שרשעים מתייסרים בשמש והצדיקים מתרפאים ומתעדינים.